ВСП «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету»

Циклова комісія економіки, управління та адміністрування

Мироненко Сергій Вікторович

ПІБ здобувача

КУРСОВА РОБОТА

Комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства

тема

Навчальна дисципліна: Фінансово-економічна безпека організації
назва навчальної дисципліни

Ступінь освіти: Фаховий молодший бакалавр
фаховий молодший бакалавр, молодший бакалавр, бакалавр

Галузь знань: 07 Управління та адміністрування
шифр і назва галузі знань

Спеціальність: 072 Фінанси, банківська справа та страхування
код і найменування спеціальності

Освітньо-професійна програма: Фінанси і кредит
назва освітньо-професійної програми

Академічна група: Ф-23
назва академічної групи

Харків, 2025 рік

ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ

Керівник: Постольна Наталія Олександрівна, викладач циклової комісії економіки, управління та адміністрування, спеціаліст вищої категорії

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Здобувач 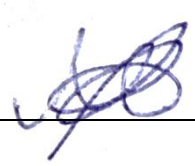 С.В. Мироненко

підпис здобувача ПІБ здобувача

Підсумкова оцінка: **60** (балів)

Члени комісії з захисту:

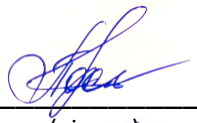

(підпис) Н. О. Постольна

(підпис) О.М. Тимошенко

ВСП «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету»

Циклова комісія економіки, управління та адміністрування

Мироненко Сергій Вікторович

ПІБ здобувача

ЗАВДАННЯ НА КУРСОВУ РОБОТУ

Навчальна дисципліна: Фінансово-економічна безпека організації

назва навчальної дисципліни

Тема роботи: Комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства

тема курсової роботи

Термін подання завершеної роботи: 26.05.2025 р.

фаховий молодший бакалавр, молодший бакалавр, бакалавр

Графік виконання роботи

Виконання роботи за розділами	Термін виконання
Вибір та затвердження теми	03.03 – 08.03.2025
Добір та аналіз літератури за обраною темою	10.03 – 22.03.2025
Складання плану курсової роботи	24.03 – 29.03.2025
Написання вступу та І розділу	31.03 – 19.04.2025
Написання розрахункової частини (ІІ розділ) курсової роботи	21.04 – 10.05.2025
Написання висновків та пропозицій, оформлення курсової роботи	12.05 – 24.05.2025
Подання курсової роботи керівнику для рецензування (для рекомендації до захисту)	26.05 – 31.05.2025
Захист курсової роботи	02.06 – 07.06.2025

***Завдання видав**

Науковий керівник,
спеціаліст вищої категорії
Наталія ПОСТОЛЬНА
(підпис)

«06» березня 2025 р.

Завдання отримав

Здобувач
Сергій МИРОНЕНКО
(підпис) ПІБ здобувача

«06» березня 2025 р.

ПЛАН

ВСТУП

1. Опис основних аспектів системи фінансово-економічної безпеки як складової забезпечення безпеки бізнесу

2. Методи оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства: сильні та слабкі сторони

3. Практичні аспекти функціонування системи фінансово-економічної безпеки бізнесу

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

У сучасній нестабільній економіці однією з ключових умов стабільного розвитку бізнесу є створення ефективної системи фінансово-економічної безпеки. Така система допомагає захищати підприємство від різних загроз і проблем. Вона дає змогу керівництву забезпечити стабільне зростання, протидіяти кризовим явищам, налагодити облік фінансів, підвищити контроль і захистити важливу інформацію, зокрема комерційну таємницю.

Науковці підкреслюють: без такої системи неможливо вийти з кризи, стабілізувати економіку підприємства та побудувати ефективну модель ведення бізнесу. Рівень безпеки напряму залежить від того, як керівники вміють запобігати ризикам і долати негативні наслідки змін у зовнішньому чи внутрішньому середовищі. У період післякризового відновлення особливо важливо знайти прості та недорогі способи для прискорення бізнес-процесів, збільшення прибутку й покращення співпраці між усіма учасниками ринку. Ефективність системи фінансово-економічної безпеки можна оцінювати за такими ознаками: збереження та зростання активів, запобігання кризам і нейтралізація загроз, що заважають роботі підприємства. Через зростання ризиків підприємства мають створювати надійне середовище безпеки та виявляти основні чинники, які можуть їй загрожувати. Треба пам’ятати, що всі бізнеси — незалежно від форми власності — працюють у мінливих умовах і постійно стикаються з ризиками. Фінансова стабільність самих підприємств тісно пов’язана зі станом фінансової безпеки держави. На жаль, зараз в Україні ця безпека під загрозою, а всі її складові перебувають у небезпечному стані. Проблеми економічної безпеки постають перед бізнесом не тільки в періоди кризи, а й у стабільні часи. Проте завдання, які доводиться вирішувати, у цих умовах суттєво відрізняються. Актуальні питання безпеки активно вивчають такі вчені, як Г. Лянной, В. Геєць, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, Т. Кузенко та інші. Але на практиці цим аспектам часто приділяють мало уваги. Часто про проблеми замислюються лише тоді, коли ситуація вже набуває критичного або навіть незворотного характеру.

Мета цієї курсової роботи — дослідити основні поняття фінансово-економічної безпеки, проаналізувати, як працює така система в бізнесі, та визначити ключові елементи стратегії безпеки в сучасних економічних умовах.

1. Опис основних аспектів системи фінансово-економічної безпеки як складової забезпечення безпеки бізнесу

Забезпечення безпеки є основою життєздатності бізнесу, особливо в умовах постійних економічних змін. Вона допомагає підприємству зберігати конкурентні переваги, стабільно працювати та розвиватися. Управління безпекою стало невід'ємною частиною сучасного бізнесу, а якість бізнесу часто оцінюється через його безпечність, економічну ефективність і соціальну відповідальність.

Серед головних проблем, що впливають на безпеку українського бізнесу, виділяють: недосконаліть ринку, слабку інституційну базу, проблеми з державним регулюванням, корупцію, рейдерство, нереформовану судову систему, низький рівень інноваційності та фінансову нестабільність підприємств.

У загальному розумінні безпека бізнесу — це стан, за якого всі його ресурси (капітал, персонал, технології, інформація, майно) використовуються ефективно, а підприємство надійно захищене від загроз. Система безпеки включає охорону інформації, комп'ютерну безпеку, захист будівель, екологічну безпеку, транспорт, зв'язок, охоронну діяльність тощо.

Фінансово-економічна безпека — це захищеність підприємства від впливів, які можуть зашкодити його ресурсам або майбутньому розвитку. Такий захист повинен бути системним і враховувати всі внутрішні та зовнішні загрози. Для цього потрібно охоплювати фізичну, інформаційну, юридичну та кадрову безпеку. Усі ці напрямки разом формують комплексну систему захисту.

Дослідження підтверджують, що найкращі результати дає системний підхід. Він передбачає поєднання управлінських, правових, страхових, охоронних та інших дій, спрямованих на мінімізацію втрат і протидію загрозам. Ця система має адаптуватися до конкретного об'єкта захисту й охоплювати всі важливі аспекти бізнесу.

Ключові проблеми сучасного бізнесу — це низький попит, слабка конкурентоспроможність, відсутність доступу до інвестицій, митні й валютні бар'єри. Саме тому важливо мати стратегічний підхід до безпеки, який включає:

1. аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз;
2. моніторинг чинників ризику;
3. формування політики з урахуванням впливу на безпеку;
4. практичні заходи для реалізації цієї стратегії.

Мета системи безпеки — не просто реагувати, а створити умови для стабільного, ефективного й безпечного розвитку бізнесу. Це реалізується через стратегічне й поточне планування, організовану взаємодію всіх служб і структур підприємства.

Основні завдання системи:

1. захист прав підприємства та його працівників;
2. збір і аналіз даних про ризики;
3. перевірка контрагентів;
4. виявлення та запобігання внутрішнім загрозам;
5. збереження майна та інформації;
6. забезпечення умов для ефективного управління компанією.

Система безпеки має працювати на випередження. Її ефективність можна оцінити за тим, наскільки добре бізнес захищає активи, стабільно розвивається, впроваджує інновації, утримує конкурентні позиції та уникає криз.

На практиці в таких системах використовують: контроль витрат, бюджетування, управління коштами, діагностику стану підприємства, планування податків, впровадження міжнародних стандартів безпеки.

У результаті проведених досліджень запропоновано чітку структуру системи управління безпекою. Вона допомагає керівникам швидко приймати рішення навіть в умовах невизначеності.

Таким чином, система фінансово-економічної безпеки — це сукупність

інструментів, дій і методів, спрямованих на захист бізнесу. Вона базується на цілісному підході, враховує об’єкти, учасників, принципи та цілі. Її реалізацією займається служба безпеки підприємства.

2. Методи оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства: сильні та слабкі сторони

Оцінювання фінансово-економічної безпеки є важливою складовою процесу управління підприємством, оскільки дає змогу з'ясувати, чи перебуває воно в стабільному стані та на якому саме рівні знаходиться ця безпека. Водночас складність полягає в тому, що на сьогодні немає єдиного підходу до визначення самої суті поняття «фінансово-економічна безпека підприємства». Відповідно, різняться й думки щодо того, які саме показники потрібно враховувати при її оцінюванні.

Аналіз наукових досліджень дозволяє виділити кілька ключових підходів, які відрізняються між собою як за методикою, так і за рівнем складності. Серед них можна назвати індикаторний підхід, математичне моделювання, метод оцінки за прибутком та чистим доходом, а також інтегральні методи, що базуються або на аналізі різних видів діяльності підприємства, або на ресурсно-функціональному підході.

Індикаторний метод передбачає вибір певного набору показників, які охоплюють усі сторони функціонування підприємства. Далі ці показники порівнюються з відповідними нормативними або граничними значеннями — індикаторами безпеки. Таким чином можна зробити висновок про те, чи перебуває підприємство в межах прийнятного рівня функціонування. Основна складність полягає в тому, що правильність результату залежить від точності визначення як самих показників, так і меж для порівняння. Це, у свою чергу, вимагає врахування великої кількості факторів: галузевої специфіки, форми власності, загальної економічної ситуації. Сам процес є трудомістким і потребує кваліфікованих фахівців.

Ще одним підходом до оцінювання безпеки є використання економіко-математичних моделей, які дають змогу змоделювати реальні процеси, що відбуваються на підприємстві. Такий підхід більше властивий тим дослідникам, які розглядають фінансово-економічну безпеку як зниження економічних

ризиків. Однак у практичній діяльності цей метод має низку обмежень: він вимагає складних розрахунків і часто передбачає більше математичний, ніж управлінський підхід до прийняття рішень.

Поширеним також є підхід, що ґрунтується на аналізі прибутковості. Його суть полягає в тому, що підприємство вважається фінансово безпечним тоді, коли його прибуток і доходи дають змогу покривати витрати та забезпечувати подальший розвиток. У межах цього методу важливо оцінити, наскільки підприємство є самоокупним і чи може воно фінансувати себе без залучення зовнішніх ресурсів.

Оцінювання за цим методом починається з визначення суми амортизаційних відрахувань, нарахованих за рік, з подальшим коригуванням на рівень інфляції. Це необхідно для розрахунку реальної вартості зносу основних фондів. Після цього обчислюється різниця між фактичною амортизацією та скоригованою на інфляцію. Далі розраховується обсяг прибутку, який залишився в розпорядженні підприємства після всіх витрат і зобов'язань.

Таким чином, фінансово-економічна безпека підприємства може бути оцінена різними способами, кожен з яких має свої переваги й обмеження. Вибір конкретної методики залежить від особливостей підприємства, наявності необхідних даних і рівня підготовки фахівців, які здійснюють оцінювання.

$$Пр_{чt} = Д_{рt} + Д_{іншt} + Д_{пзрt} + Д_{mot} + Д_{зt} - B_t - П_t, \quad (2.1)$$

де $Д_{рt}$, $Д_{іншt}$ – дохід, отриманий від продажу основної продукції та інших видів реалізації протягом поточного року t; $Д_{пзрt}$, $Д_{mot}$, $Д_{зt}$ – відповідно, доходи, отримані від позареалізаційної діяльності, товарообмінних операцій та зовнішньоекономічної діяльності протягом відповідного року. t; B_t – витрати виробництва в році t; $П_t$ – сума податків у році t.

На подальшому етапі розраховується частка прибутку, яка спрямовується на реінвестування, з урахуванням специфіки діяльності конкретного підприємства. Після цього визначається різниця між нарахованою амортизацією та амортизацією, скоригованою з урахуванням інфляційних

чинників ($\Delta A_м$) порівнюється з розмірами прибутку, що спрямовується на реінвестування ($Пр_р$).

Якщо $Пр_р \geq \Delta A_м$,тоді недостаток коштів для простого відтворення можна покрити за рахунок реінвестованої частини прибутку, що свідчить про те, що підприємство знаходиться в умовах економічної безпеки.

Якщо $Пр_р < \Delta A_м$, тобто на підприємстві виникає дефіцит коштів для фінансування процесу простого відтворення, що означає, що таке підприємство перебуває в стані економічної небезпеки.

Додатково, для підтвердження результатів, отриманих на попередньому етапі, окремі автори рекомендують порівнювати розмір чистого прибутку підприємства (Прч) з величиною мінімально необхідного прибутку для забезпечення простого відтворення капіталу (Прм), яка розраховується за формулою:

$$Пр_м = \frac{ВОП - (1 - ПДВ)(ВОП + Ам) + Ш}{1 - ПДВ - П_{пр}} \cdot (1 + \frac{Т_{інф}}{100}), \quad (2.2)$$

де ВОП – витрати на оплату праці ; ПДВ – частка ставки податку на додану вартість; Ам – сума амортизації основних засобів;

Ш – загальна сума штрафів і виплат із прибутку; Ппр – частка ставки податку на прибуток; Тінф – показник інфляції за аналізований період.

У разі, якщо протягом аналізованого періоду Прч ≥ Прм, підприємство дійсно можна вважати таким, що перебуває у стані економічної безпеки.

Наведене порівняння прибутку з показниками амортизації з урахуванням інфляції дає змогу визначити, чи перебуває підприємство в стані фінансово-економічної безпеки загалом. Рівень такої економічної безпеки визначається наступним чином:

$$P_{е.б.} = \frac{БІ^t}{І^t_{е.б.}},$$

, (2.3)

де БІ – брутто-інвестиції підприємства в році t;

І – інвестиції підприємства, необхідні для забезпечення його економічної безпеки, в році t.

На мою думку, чим ближче співвідношення (2.3) до одиниці, тим самим підприємство досягає вищого рівня економічної безпеки. Подробиці щодо співвідношення значень та виявлені з їхньою допомогою рівні економічної безпеки представлені в таблиці. 2.1.

Таблиця 2.1

Рівні фінансово-економічної безпеки підприємства [7]

Рівень ФЕБП	Показник рівня ЕБП	Характеристика стану підприємства
Підтримувальний	До 0,05	Нестійкість фінансово-економічної безпеки, підприємство на межі безпеки
Мінімальний	0,06 – 0,10	Підприємство перебуває у стані фінансово-економічної стабільності та демонструє здатність зберігати цей стан у найближчій перспективі.
Дуже низький	0,11 – 0,19	Інвестицій для забезпечення фінансово-економічної безпеки вистачає лише на даний період.
Низький	0,2 – 0,29	Інвестицій на забезпечення фінансово-економічної безпеки достатньо на найближче майбутнє
Середній	0,3 – 0,49	Інвестицій достатньо для забезпечення фінансово-економічної безпеки на середньострокову перспективу і для початкового етапу створення конкурентних переваг.
Високий	0,5 – 0,7	Інвестування у фінансово-економічну безпеку сприяє збереженню стратегічних позицій і забезпечує значні конкурентні переваги.
Дуже високий	Більше 0,7	Інвестиції для забезпечення фінансово-економічної безпеки враховують усі ринкові вимоги, створюючи значні стратегічні конкурентні переваги.

Поступове виконання всіх етапів зазначеного алгоритму дозволяє не лише визначити факт перебування підприємства в стані фінансово-економічної безпеки або небезпеки, але й чітко встановити її рівень та майбутні перспективи розвитку підприємства.

Однак серед недоліків цього методу оцінки фінансово-економічної

безпеки варто зазначити трудомісткість визначення її рівня на останньому етапі. Це пов'язано з неоднозначністю процедури визначення інвестицій, необхідних для забезпечення стану ФЕБП, а також із необхідністю підтвердження обов'язковості таких вкладень на підприємстві взагалі.

Дослідимо альтернативний підхід до оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства, який базується на аналізі показників чистого доходу. Основна ідея цього методу полягає в порівнянні обсягу чистого операційного доходу з загальними витратами підприємства, що дозволяє визначити точку рівноваги. До моменту досягнення цієї точки підприємство перебуває у стані економічної небезпеки. Після подолання цієї критичної межі рівень фінансово-економічної безпеки оцінюється за допомогою коефіцієнтів ефективності діяльності, позначених як k1, k2 та k3.

Розглянемо сутність і механізм розрахунку зазначених коефіцієнтів.

Коефіцієнт k1 відображає рівень самоокупності підприємства. Він відповідає першому ключовому переходу між станом економічної небезпеки та економічної безпеки, визначеному автором дослідження. Умови для досягнення цього рівня такі:

$$k_1 = TP + n, \quad (2.4)$$

$$ЧД_{о} - B_{со} = РК, \quad (2.5)$$

Точка TR являє собою рівноважний стан, а показник n— це щорічні відрахування на формування резервного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку, визначені Статутом підприємства. ЧДо характеризує чистий дохід від операційної діяльності, тоді як Всо охоплює сукупні операційні витрати. РК відповідно відображає щорічні відрахування до резервного капіталу. Таким чином, на першому етапі досягнення економічної безпеки підприємства забезпечення доходності має бути достатнім для покриття всіх операційних

витрат і формування обов'язкового резерву.

Коефіцієнт k2 визначає рівень часткового самофінансування та відповідає другому етапу переходу від економічної небезпеки до стану фінансово-економічної безпеки. На цьому етапі дохід підприємства має не лише покривати операційні витрати, але й забезпечувати виплату дивідендів і здійснення амортизаційних відрахувань. Хоча щодо останнього аспекту виникають певні питання, оскільки переважно амортизаційні відрахування вже враховано у складі загальних операційних витрат. З цього випливає, що фінансові ресурси на другому етапі мають бути достатніми для започаткування процесів оновлення основних виробничих фондів, забезпечуючи їх відновлення без загрози втрати фінансової стабільності підприємства.

Коефіцієнт k3 відповідає повному рівню самофінансування та характеризує стан повної економічної безпеки підприємства. Досягнення цього стану можливе за дотримання наступних умов.

$$k_3 = TP + \frac{НП_р + АВ}{\rho \cdot (ОФ_{п.в.о.} + ОФ_{з.в.о}} \qquad (2.6)$$

або

$$НП_р + АВ = \rho \cdot ОФ_{п.в.} \cdot К_{зн}, \qquad (2.7)$$

де $ОФ_{п.в.о.}$ – Первісна вартість основних фондів, які підлягають оновленню; $ОФ_{з.в.о.}$ – зміна первісної вартості основних засобів, які потребують оновлення.

У рамках стану економічної безпеки підприємства, чистий дохід має забезпечувати можливість повного оновлення основних фондів, враховуючи зміну їхньої вартості під впливом інфляційних чинників. Це підкреслює важливість інтеграції інфляційних процесів у механізми оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. Відтак, одним із ключових елементів забезпечення економічної безпеки виступає гарантування умов для здійснення процесу простого відтворення в межах діяльності підприємства.

Проте точку k3 не можна вважати точкою повного самофінансування. На нашу думку, ця точка лише позначає момент, коли кошти для забезпечення процесу розширеного відтворення, тобто для справжнього самофінансування, лише починають акумулюватися на підприємстві.

Здійснюючи аналіз змісту обох підходів, можна виділити їхні спільні риси:

1. Критичною умовою досягнення підприємством фінансово-економічної безпеки виступає отримання прибутку.

2. Цього прибутку повинно вистачати, щоб забезпечити процес простого відтворення, враховуючи вплив інфляційного чинника, який створює дисбаланс між накопиченими амортизаційними відрахуваннями та фактичною вартістю придбання основних засобів.

3. Рівень перевищення прибутку над обсягом коштів, необхідних для покриття інфляційних втрат, є критерієм визначення ступеня фінансово-економічної безпеки підприємства.

Відносно методик оцінювання стану фінансово-економічної безпеки, що базуються на інтегральних показниках, варто навести дослідження С.В. Капітули. Він запропонував підхід до формування інтегрального показника, який враховує окремі компоненти економічної безпеки за різними аспектами діяльності підприємства. Зокрема, його методика включає оцінку виробничої, фінансової та інвестиційної безпеки. Цей підхід є дещо нетиповим, адже більшість науковців опираються на аналіз комплексної сукупності окремих складників.

У подальшому розглянемо детальніше запропоновану С.В. Капітулою процедуру оцінки економічної безпеки підприємства. Загальний рівень фінансово-економічної безпеки дослідник пропонує визначати через підрахунок середньогеометричної величини із застосуванням мультиплікативного підходу.

$$R_{ЕКБ} = \prod_{i=1}^{3} (1 + R_i)^{\gamma_i} ,$$

(2.8)

Текст описує виробничу, фінансову та інвестиційну безпеку підприємства, позначену як певні рівні Ri, з відповідними ваговими коефіцієнтами γi для кожного локального показника.

Автор пропонує визначати значення цих вагових коефіцієнтів з урахуванням ризику Wi, що виникає під час забезпечення необхідного рівня відповідних

часткових показників економічної безпеки для конкретної групи.

$$\gamma_i = 1 - W_i , \; i = 1,3 . \qquad (2.9)$$

Проведемо аналіз запропонованого дослідником порядку визначення рівня кожної складової економічної безпеки підприємства.

Рівень виробничої безпеки підприємства автор визначає за такою формулою:

$$P_{ВБП} = f(P_{ТБ}, P_{БМТЗ}, P_{КБ}, P_{БЗ}) , \qquad (2.10)$$

де $P_{ВБП}$ – рівень виробничої безпеки; $P_{ТБ}$ – рівень техніко-організаційної безпеки; $P_{БМТЗ}$ – рівень безпеки матеріально-технічного забезпечення; $P_{КБ}$ – рівень кадрової безпеки підприємства; $P_{БЗ}$ – безпеки збуту товарів і послуг.

Порядок визначення рівня фінансово-економічної безпеки підприємства виглядає :

$$P_{ФБП} = f(P_{БФС}, P_{БРЦП}, P_{КрБ}) , \qquad (2.11)$$

де $P_{ФБП}$ – рівень фінансової безпеки підприємства; $P_{БФС}$ – рівень безпеки фінансового стану підприємства; $P_{БРЦП}$ – рівень безпеки підприємства на ринку цінних паперів; $P_{КрБ}$ – рівень кредитної безпеки підприємства.

Визначення рівня інвестиційної безпеки підприємства реалізується таким чином:

$$P_{ІБП} = f(P_{БФІ}, P_{БРІ}) , \qquad (2.12)$$

де $P_{ІБП}$ – рівень інвестиційної безпеки підприємства; $P_{БФІ}$ – рівень безпеки

фінансових інвестицій; $P_{БРІ}$ – рівень безпеки реальних інвестицій.

Критерієм оптимального вибору як часткових, так і загального показника рівня фінансово-економічної безпеки підприємства, є досягнення максимального значення. Методика оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства, запропонована С.В. Капітулою, характеризується широким охопленням і є масштабною за своєю сутністю. Вона враховує більшість аспектів діяльності підприємства, забезпечуючи зручність практичного застосування. Дану методологію можна розглядати як одну з вдалих спроб адаптації положень ресурсно-функціонального підходу до аналізу економічної безпеки для її ефективного впровадження в умовах реального підприємництва.

Цей висновок обґрунтовується тим, що запропонована методика фактично надає комплексну оцінку усіх складових фінансово-економічної безпеки підприємства, які визначаються в рамках функціонального підходу. Водночас ці складові групуються у більші інтегральні блоки відповідно до ключових видів діяльності підприємства, які суттєво впливають на певний аспект фінансово-економічної безпеки.

Окремого аналізу потребує ресурсно-функціональний підхід до розробки методики оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства, який є одним із найпоширеніших у цій сфері та активно використовується провідними дослідниками. У рамках зазначеного підходу здійснюється визначення інтегрального показника, який поєднує оцінки окремих складових фінансово-економічної безпеки із врахуванням їхньої відносної вагомості.

Загалом алгоритм формування інтегрального показника економічної безпеки підприємства може бути представленим у наступному вигляді.

$$I_n = \sum_{i=1}^{n} K_i \alpha_i \,, \qquad (2.13)$$

де K_i – значення часткових функціональних складових рівня економічної безпеки підприємства;α_i – питома вага значущості часткових функціональних

складових економічної безпеки підприємства ($\sum\alpha_i = 1$); n – кількість функціональних складових економічної безпеки підприємства.

Поступова реалізація всіх етапів згаданого алгоритму дає змогу не лише підтвердити факт перебування підприємства в стані фінансово-економічної безпеки чи небезпеки, але й точно визначити її рівень та оцінити майбутні перспективи підприємства. Водночас одним із недоліків такого методу оцінювання є складність визначення рівня фінансово-економічної безпеки на завершальному етапі. Ця проблема зумовлена неоднозначністю процедури розрахунку інвестицій, необхідних для досягнення належного рівня безпеки, а також вимогою обов'язкових вкладень у розвиток підприємства взагалі.

Розглянемо інший підхід у рамках методів оцінювання фінансово-економічної безпеки, який базується на аналізі показників чистого доходу підприємства. Основна ідея цього методу полягає у порівнянні обсягу чистого операційного доходу з сукупними операційними витратами. На основі такого порівняння визначається свого роду точка рівноваги, до досягнення якої підприємство залишається у стані економічної небезпеки. Після подолання цієї точки рівень фінансово-економічної безпеки оцінюється за допомогою коефіцієнтів ефективності операційної діяльності. Вони дозволяють встановити, чи достатньо чистого доходу підприємства на другому перехідному етапі для забезпечення фінансово-економічної безпеки, зокрема для виплати дивідендів і покриття амортизаційних відрахувань. Це викликає певні сумніви, адже амортизаційні витрати зазвичай включаються до складу сукупних операційних витрат. Таким чином, особлива увага звертається на те, що коштів має вистачати для запуску процесу оновлення виробничих фондів.

Для забезпечення економічної безпеки підприємства необхідно, щоб чистий дохід був достатнім для повного оновлення основних фондів з урахуванням їхньої вартості в умовах інфляції. Це підкреслює важливість врахування інфляційних процесів при визначенні рівня економічної безпеки підприємства. Отже, виконання вимог прямого відтворення стає обов'язковою умовою забезпечення економічної безпеки. Однак точка k3 не може вважатися

точкою повного самофінансування, оскільки на цьому етапі, скоріш за все, лише формуються умови для початку процесу розширеного відтворення, тобто реального самофінансування підприємства.

Аналізуючи підходи до питання фінансово-економічної безпеки, можна виокремити їхню спільну основу. Досягнення стану економічної безпеки можливе лише за умови отримання підприємством прибутку, достатнього для забезпечення простого відтворення з урахуванням інфляційних чинників. Ці чинники спричиняють дисбаланс між накопиченою амортизацією та реальною вартістю придбання основних засобів. Рівень перевищення прибутку над необхідними для покриття наслідків інфляції витратами багато в чому визначає ступінь фінансово-економічної безпеки підприємства.

Зупинимося на методиках оцінювання фінансово-економічної безпеки, заснованих на визначенні інтегрального показника. Одну з таких методик запропонував С.В. Капітула, який вважав, що інтегральний показник формуватиметься на базі окремих складових економічної безпеки, що враховують різні аспекти діяльності підприємства: виробничий, фінансовий та інвестиційний. Такий підхід є нетиповим для дослідників, які зазвичай здійснюють інтегральну оцінку фінансової та економічної безпеки підприємства на основі сукупності окремих складових елементів.

Проаналізуймо більш детально процедуру оцінювання економічної безпеки підприємства, запропоновану дослідником. Загальний рівень фінансово-економічної безпеки підприємства, відповідно до запропонованого підходу, визначається як середнє геометричне значення, що відповідає мультиплікативному підходу. Здійснимо аналіз зазначеного автором методу встановлення рівня кожної складової економічної безпеки підприємства. Рівень виробничої безпеки розраховується за формулою, яку представив автор. Як критерій оптимальності як окремих, так і загального показника фінансово-економічної безпеки підприємства, розглядається досягнення максимально можливого рівня.

Методика оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства, запропонована С.В. Капітулою, базується на використанні показників безпеки

різних видів його діяльності. Вона має значну аналітичну широту, дозволяючи висвітлити основні аспекти діяльності підприємства, і водночас залишається практично зручною для застосування. Такий підхід є однією з успішних спроб адаптації концепцій ресурсно-функціонального підходу до конкретних умов функціонування підприємств. Це обумовлено тим, що ця методика систематично оцінює всі складові фінансово-економічної безпеки, визначені функціональним підходом, але водночас інтегрує їх у ширші категорії залежно від того, на який вид діяльності вони справляють домінуючий вплив.

Розгляньмо ресурсно-функціональний підхід, що є найбільш поширеним у формуванні методик оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства та знаходить підтримку переважної більшості дослідників. Цей підхід передбачає побудову інтегрального показника, який складається із оцінок фінансово-економічної безпеки за всіма складовими з урахуванням їх вагомості. У загальному вигляді цей процес передбачає визначення інтегрального коефіцієнта економічної безпеки підприємства за чітко визначеною процедурою.

У класичній концепції, без урахування галузевої специфіки, перелік складових фінансово-економічної безпеки підприємства запропоновано такими дослідниками, як В. Л. Безбожний, Г. В. Козаченко та Є. Олейников. Їх наукові розробки охоплюють методологію оцінювання фінансової, інтелектуально-кадрової, техніко-технологічної, політико-правової, інформаційної, екологічної та силової складових безпеки. Такий підхід поділяє і Т. Тимофєєва, навіть попри зосередженість її досліджень на підприємствах залізничного транспорту. Варто зазначити, що більшість дослідників схиляється до аналогічного переліку ключових складових економічної безпеки. Хоча окремі науковці пропонують розширений його варіант, ці погляди є радше винятками, ніж правилом.

Наприклад, О. Ф. Яременко розробила авторський підхід для підприємств машинобудівної галузі, визначивши такі додаткові компоненти економічної безпеки: ресурсну, ринкову, інтерфейсну, міжнародну та захисну складові. Однак ця комплексна модель є рідкісною в реальній практиці через її значну трудомісткість і складність втілення.

Розглянемо основні показники оцінювання складових фінансово-економічної безпеки, які вважаються базовими та підтримуються більшістю дослідників. Для аналізу фінансового аспекту зазвичай застосовують такі показники: коефіцієнт незалежності, що визначає частку власного капіталу в загальній структурі коштів; коефіцієнт фінансової стійкості, який показує джерела формування капіталу та тривалість обслуговування зобов'язань; коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів, який свідчить про залежність підприємства від кредитів і позик; коефіцієнт довгострокових пасивів, що відображає частку довгострокових зобов'язань у фінансовій структурі; коефіцієнт маневровості власних коштів для визначення рівня оборотного капіталу; коефіцієнт рентабельності власного капіталу, який оцінює ефективність його використання; коефіцієнт ліквідності, що характеризує здатність підприємства виконувати короткострокові зобов'язання.

Щодо інтелектуально-кадрової складової основними показниками є: коефіцієнт трудової дисципліни, що описує професіоналізм і відповідальність персоналу; коефіцієнт кваліфікації працівників згідно з вимогами їхніх посадових обов'язків; коефіцієнт підготовки й перепідготовки кадрів для оцінювання актуалізації знань працівників; коефіцієнт продуктивності праці як індикатор її ефективності; коефіцієнт стимулювання для відображення успішності мотиваційної політики; коефіцієнт творчих можливостей, що оцінює адаптаційні здібності персоналу до змін ринку. Соціальні аспекти також потребують ретельного аналізу: рівень заробітної плати у порівнянні із середнім по галузі та прожитковим мінімумом країни; динаміка й розміри заборгованості із заробітної плати; рівень плинності кадрів; відповідність умов праці чинному законодавству.

Політико-правова складова економічної безпеки підприємства оцінюється через професіоналізм юридичної служби, коефіцієнт правомірності її дій, ефективність знижування ризиків від зовнішніх впливів, а також загальний рівень забезпеченості юридичного відділу ресурсами.

Інформаційна безпека підприємства передбачає оцінку інформаційного забезпечення процесу прийняття рішень та заходів зі збереження

конфіденційності даних. Екологічна складова фінансово-економічної безпеки охоплює показники, пов’язані з дотриманням екологічних стандартів і станом виробничих засобів з погляду екологічної небезпеки.

Силова складова спрямована на аналіз ефективності охоронних служб підприємства та профілактичних заходів для запобігання розкраданню майна.

Оцінювання економічної безпеки підприємства на основі ресурсно-функціонального підходу дає змогу охопити практично всі аспекти діяльності. Проте ця методика має і недоліки: надлишкові показники й дублювання індикаторів, що можуть взаємопов’язуватися.

Тому ефективна методика оцінювання повинна включати оптимальний набір показників для кожної складової, уникати дублювань і враховувати специфіку галузі підприємства, яка впливає як на вибір складових безпеки, так і на методики розрахунку відповідних індикаторів. Для побудови оптимальної методики необхідний аналіз переваг і недоліків існуючих підходів.

З огляду на проведений аналіз загальних методів оцінювання фінансово-економічної безпеки можна зробити висновок, що найбільш придатна для практичного використання методика повинна комбінувати переваги кількох підходів і мінімізувати їхні слабкі сторони.

3. Практичні аспекти функціонування системи фінансово-економічної безпеки бізнесу

Досвід закордонних компаній демонструє, що для підвищення рівня фінансово-економічної безпеки підприємств доцільним є створення спеціалізованих служб, призначених для вирішення цих завдань.

Підрозділ фінансово-економічної безпеки підприємства є спеціалізованою структурною одиницею в організаційній системі підприємства, яка спрямована на забезпечення належного рівня фінансово-економічної безпеки, а також на усунення ключових загроз, що можуть виникати у процесі виробничо-господарської діяльності. Основні функції цього підрозділу включають забезпечення безпечного проведення виробничих процесів, захист комерційної інформації від несанкціонованого доступу, впровадження спеціалізованих інформаційних систем для боротьби із загрозами викрадення комерційних таємниць, виявлення й усунення потенційних каналів витоку конфіденційної інформації під час діяльності підприємства. Крім того, до їхніх обов’язків належить захист приміщень, обладнання, продукції та персоналу підприємства від протиправних дій конкурентів.

З огляду на важливість вищезгаданих завдань, формування служби фінансово-економічної безпеки вимагає розроблення відповідного положення про її функціонування. Це положення повинно визначати ключові завдання і функції підрозділу, встановлювати обов'язки та повноваження працівників, перелік конкретних об'єктів, які підлягають захисту, а також забезпечувати чітку організаційну структуру та комплектування відповідними фахівцями. Співробітники такого підрозділу мають бути кваліфікованими спеціалістами з високим професійним рівнем, що здебільшого володіють економічною або юридичною освітою й активно залучені до цієї діяльності. Практичний досвід свідчить, що на таких позиціях доволі часто працюють колишні працівники правоохоронних органів — МВС, СБУ, прокуратури, податкової поліції чи контрольно-ревізійних служб. Ці працівники мають необхідний досвід роботи та демонструють високі морально-етичні й професійні якості.

До складу такого відділу входять економіст, юрист, технолог, маркетолог, програміст та інші фахівці (рис. 3.2). На жаль, у практиці створення

таких служб не є поширеним явищем, що є однією з проблем управління фінансово-економічною безпекою та зумовлює її низький рівень.

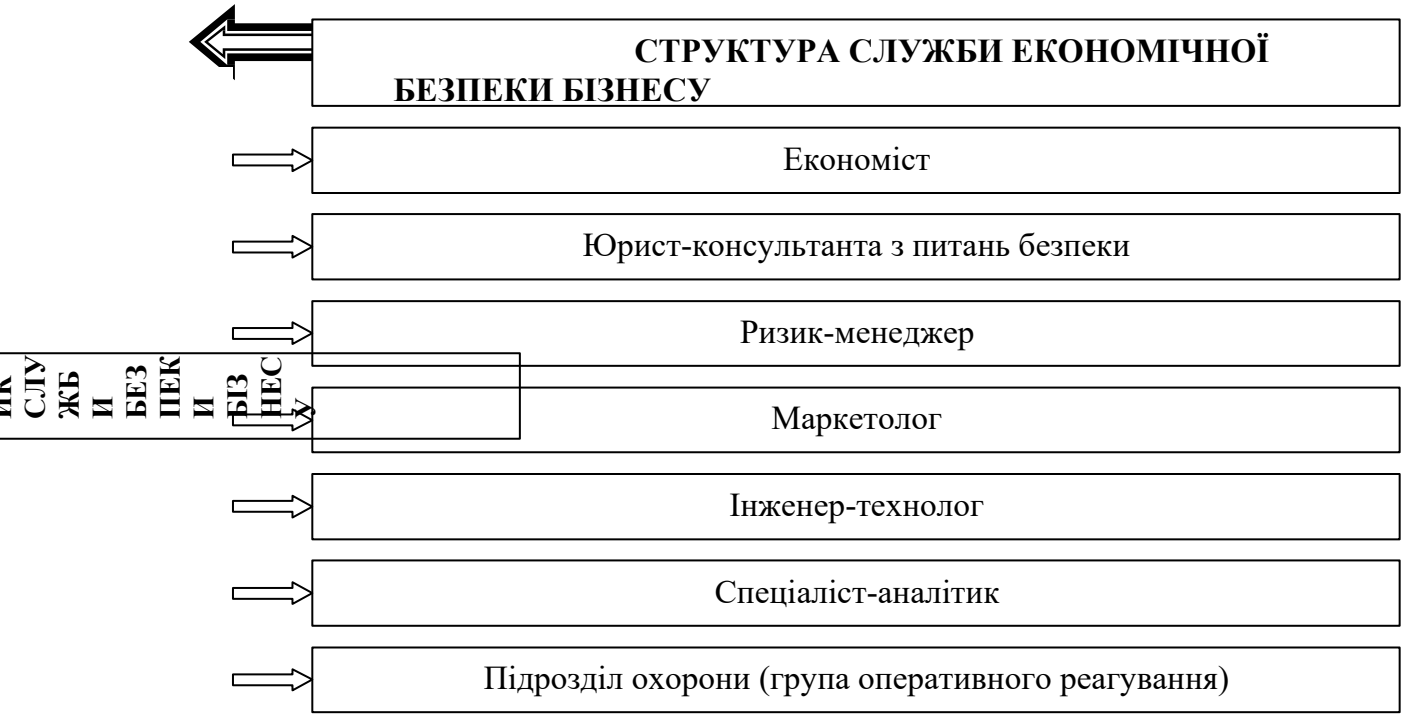

Рис. 3.2. Структура служби економічної безпеки підприємств

Служба економічної безпеки бізнесу має працювати у двох режимах: звичайному та надзвичайному. У звичайному режимі, що забезпечує профілактично-превентивну функцію, коли відсутні значні загрози для фінансово-економічної стабільності підприємства, проводиться робота, спрямована на запобігання потенційним ризикам. Усі структурні підрозділи служби, а також сам бізнес функціонують у стандартному ритмі. Якщо загрози все ж виникають, локальні проблеми вирішуються оперативно в робочому порядку.

Серед традиційних викликів для вітчизняних компаній можна виділити такі: зміни у чинному законодавстві, погіршення криміногенної ситуації на рівні країни чи конкретного регіону, діяльність недобросовісних конкурентів, коригування стратегії або тактики господарської діяльності, що впливає на динаміку розвитку підприємства, застосування нових виробничих технологій чи освоєння нових ринків збуту. Також важливими факторами є зміна

чисельності персоналу (зокрема висока плинність кадрів або звільнення кваліфікованих працівників, які мають доступ до комерційної таємниці), перегляд переліку інформації, що становить комерційну таємницю чи конфіденційні дані, і вдосконалення інформаційної системи самого підприємства.

У надзвичайних ситуаціях виникають серйозні загрози, які можуть завдати значної шкоди бізнесу. У таких випадках активізується робота групи з надзвичайних ситуацій (групи швидкого реагування), до складу якої входять найбільш компетентні та обізнані спеціалісти із зазначеної проблематики. За потреби до її роботи можуть залучатися співробітники інших підрозділів.

Загалом система фінансово-економічної безпеки в бізнесі функціонує завдяки спеціалізованому підрозділу – службі безпеки, яка займається розробкою заходів для попередження, виявлення та усунення загроз на підприємстві. У разі необхідності можуть залучатися додаткові зовнішні ресурси, наприклад, державні чи громадські структури. Важливим компонентом цієї системи є засоби захисту, що використовуються службою безпеки для забезпечення стабільності та захищеності об’єктів, які потребують охорони. Саме ці об’єкти виступають кінцевим елементом системи і є основним об’єктом усіх заходів безпеки. Залежно від природи конкретної загрози застосовуються відповідні принципи або засоби захисту.

Побудова системи фінансово-економічної безпеки бізнесу потребує ретельного вибору методик, які включають збір і обробку аналітичної інформації щодо досвіду закордонних підприємств, аналіз існуючих підходів, постійний моніторинг та прогнозування ризиків і загроз, оцінку показників фінансової безпеки. Важливим аспектом є також розробка та впровадження заходів, що забезпечують підтримання стабільного рівня фінансово-економічної безпеки.

Процес створення такої системи складається з кількох основних етапів. На першому етапі аналізується специфіка бізнесу, його ринковий сегмент, структура компанії та персонал. Другий етап зосереджується на вивченні внутрішніх і зовнішніх загроз, аналізі кризових ситуацій, їх причин і можливих

шляхів вирішення. Третій етап орієнтований на аудит існуючих засобів безпеки та перевірку їхньої відповідності виявленим ризикам і загрозам. Четвертий етап охоплює моделювання нової системи економічної безпеки із розробкою плану для усунення недоліків, підготовкою пропозицій щодо оптимізації, а також оцінкою необхідних ресурсів і бюджетування витрат для її реалізації.

П’ятий етап полягає у затвердженні керівництвом розробленого проєкту системи та бюджету для її підтримання. На шостому етапі відбувається безпосереднє формування нової системи безпеки. Завершальний етап передбачає оцінку ефективності впровадженої системи та її подальше вдосконалення на основі отриманих результатів.

Завершальний етап управління системою фінансово-економічної безпеки бізнесу полягає у здійсненні контролю за досягнутими результатами, їх зіставленні з попередньо розробленими планами, а також у потенційному внесенні необхідних коригувань. Основним показником ефективності є рівень економічної стійкості бізнесу та його фінансова стабільність. Для цього формується система індикаторів, що дозволяють здійснити цілісну оцінку ефективності функціонування системи.

Практична реалізація механізму управління системою фінансово-економічної безпеки передбачає використання системного підходу. Такий підхід дає змогу не лише інтегровано вирішувати актуальні проблеми, але й проводити детальний аналіз окремих аспектів діяльності підприємства, зокрема позицій, дій, ситуацій та цілей, беручи до уваги логічні обґрунтування їх взаємозв’язку. Системний підхід орієнтується на оптимальне узгодження факторів, що є необхідними для підтримання безпечного функціонування й сталого розвитку підприємства. У сучасних умовах жорсткої конкуренції економічна діяльність неможлива без належних інструментів захисту, що ставить під сумнів її довготривалу перспективу.

Досягнення фінансово-економічної безпеки бізнесу забезпечується через впровадження єдиної, гармонізованої та збалансованої системи заходів, яка відповідає як внутрішнім, так і зовнішнім викликам. Без створення такої

інтегрованої системи стає неможливим налагодження стабільного економічного середовища, вихід із кризових процесів та побудова дієвого механізму функціонування виробничо-економічних структур. Ефективність цієї системи досягається шляхом розроблення чіткої стратегії й тактики.

Стратегія фінансово-економічної безпеки передбачає визначення цілей і задач системи, напрямків їх реалізації, а також підходів і методів для реалізації необхідних заходів із мінімізації загроз. Водночас тактика є більш гнучким компонентом управління системою фінансово-економічної безпеки. Вона змінюється залежно від конкретних викликів, змін у пріоритетах економічних інтересів та динаміки зовнішнього середовища. З огляду на мінливість економічної та соціальної ситуації, застосування різноманітних тактичних інструментів є обов'язковим для гарантування достатнього рівня фінансово-економічної безпеки. Особливу увагу слід приділити чіткому розмежуванню стратегічних і тактичних підходів у цій системі.

З точки зору стратегічного планування, одним із ключових елементів є визначення та класифікація загроз підприємству як внутрішньої, так і зовнішньої природи. Для цього необхідно здійснювати постійний моніторинг факторів, здатних порушити фінансову стійкість підприємства. Також важливо встановити критерії й параметри фінансово-економічної безпеки, які відповідають сучасним викликам, та розробити ефективні механізми для нейтралізації або мінімізації їх негативного впливу. Стратегія має забезпечити виокремлення пріоритетних напрямків підвищення рівня фінансово-економічної безпеки та визначення підходів до управління системою на різних рівнях організації.

Стратегія управління фінансово-економічною безпекою бізнесу в умовах нестабільності повинна включати комплекс заходів, що дозволяють ефективно виявляти та нейтралізувати можливі загрози. Одним із перших етапів є діагностика кризових ситуацій, яка передбачає оцінку наявних ризиків і виявлення проблем, що можуть призвести до кризового стану. Важливим аспектом є поділ об'єктивних і суб'єктивних негативних впливів, що дозволяє

відокремити реальні загрози від внутрішніх сприйнять або перекручень.

Наступним кроком є визначення переліку заходів щодо запобігання загрозам фінансово-економічної безпеки. Розробляються конкретні плани і процедури для попередження можливих ризиків. Оцінка ефективності планованих заходів дозволяє перевірити їх спроможність нейтралізувати загрози та мінімізувати втрати. Після цього оцінюється результативність вжитих заходів, що допомагає коригувати стратегію в разі необхідності.

Процес управління фінансово-економічною безпекою вимагає створення механізму стратегічного розвитку, що включає в себе фінансові інтереси підприємства, організаційну структуру, управлінський персонал, техніку і технології управління, а також функції та принципи управління. Однією з ключових складових цього механізму є розробка фінансової стратегії бізнесу, яка дозволяє оптимізувати рівень фінансових ризиків.

Загалом існує кілька стратегій для зниження фінансових ризиків. Одна з них передбачає відмову від видів діяльності, які містять значні фінансові ризики. Інша стратегія полягає в прийнятті відповідальності за ризик і компенсації втрат за рахунок власних ресурсів. Також можна перекласти фінансовий ризик на інших осіб, зокрема через страхування, або ж застосувати попереджувальні заходи для скорочення можливих негативних наслідків. Окремим напрямом є орієнтація на високий фінансовий ризик з метою отримання значного прибутку.

Основою забезпечення фінансової безпеки є концепція системного поєднання контролю, планування, зворотного зв’язку та інформаційного забезпечення. Розробка стратегії фінансово-економічної безпеки включає характеристику зовнішніх і внутрішніх загроз, моніторинг чинників, що впливають на стійкість підприємства, та розробку економічної політики, яка враховує ці чинники і напрями діяльності бізнесу.

Для реалізації цієї стратегії необхідно створити координаційний центр, який очолює керівник організації, та розробити нормативно-методичне забезпечення стратегії, яке буде затверджено на підприємстві. Важливо забезпечити ресурсне забезпечення та ефективне використання ресурсів для

реалізації поставлених завдань. Управлінські рішення в галузі фінансово-економічної безпеки взаємопов’язані і мають прямий чи непрямий вплив на діяльність підприємства. Це включає забезпечення сталого економічного розвитку, нейтралізацію кризових явищ, зміцнення фінансової стабільності та захист конфіденційної інформації.

Для забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства необхідна розвинена система управління, яка дозволяє ефективно прогнозувати ризики та передбачати можливі загрози. Стратегія фінансово-економічної безпеки повинна бути узгодженою і враховувати взаємодію різних факторів, що впливають на стабільність та розвиток бізнесу.

ВИСНОВКИ

Формування системи управління фінансово-економічною безпекою підприємства є складним і багатогранним процесом, від якого залежить стабільність розвитку бізнесу та його захищеність від різноманітних ризиків. Концептуальні аспекти фінансово-економічної безпеки підкреслюють важливість створення дієвої системи, яка базується на низці ключових принципів. Зокрема, необхідно посилити рівень безпеки підприємництва шляхом підвищення відповідальності держави в таких сферах, як правова, судова та інституційна, а також шляхом реалізації ефективної політики підтримки бізнесу. Крім того, важливо впроваджувати адаптивні системи управління, здатні оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища, і підтримувати внутрішню збалансованість фінансово-економічних показників підприємства. Основний стратегічний акцент має бути спрямований на довгостроковий і раціональний розвиток.

Удосконалена система фінансово-економічної безпеки бізнесу здатна значно підвищити ефективність функціонування підприємства, особливо за умов невизначеності. Вона сприяє реалізації поставлених цілей підприємницької діяльності з підвищеною продуктивністю, оскільки охоплює широкий спектр можливих загроз і забезпечує швидке реагування на них. Розробка і впровадження чіткої стратегії дозволяє не лише запобігти втратам унаслідок негативного впливу на діяльність підприємства, а й забезпечувати контроль над фінансовими потоками та раціональне співвідношення доходів і витрат.

Здатність швидко адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі досягається шляхом створення або вдосконалення механізмів управління фінансово-економічною безпекою, що надає конкурентні переваги компанії. Рівень фінансово-економічної безпеки багато в чому залежить від управлінських рішень, спрямованих на уникнення реальних загроз та ліквідацію наслідків негативних впливів як ззовні, так і зсередини підприємства.

Таким чином, ефективність управління системою фінансово-економічної

безпеки бізнесу можна оцінювати через відсутність матеріальних збитків і моральної шкоди. Створення надійної системи можливе лише за умови використання комплексного і системного підходу до її організації та управління. Така система дає змогу оцінити перспективи розвитку компанії, розробити тактичні і стратегічні планування, знизити наслідки фінансових криз та мінімізувати вплив нових загроз і небезпек.

Список використаних джерел

1. Андрєєва Т. Є. Аналіз економічної безпеки діяльності підприємства як економічної категорії / Т. Є. Андрєєва, Т. Е. Петровська, І. Г. Грицькова // Проблеми сучасної економіки. – 2009. – № 87. – С. 219–224.

2. Вівчар О. І. Інтеґраційні процеси логістики у контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки бізнесу [Електронний ресурс] / О. І. Вівчар // Глобальні та національні проблеми економіки. – Вип. 5. – Травень 2015 – http://global-national.in.ua/issue-5-2015

3. Економічна безпека суб'єктів підприємництва: навчальний посібник / [Зубок М. І., Рубцов В.С., Яременко С. М. та ін.]; за ред. М.І. Зубка. – К., 2012 – 226 с.

4. Живко З. Б. Механізм управління системою економічної безпеки підприємства / З. Б. Живко // Науковий вісник Ужгородського університету 2014, с.37-42 (40-41)

5. Колесніков А. П. Засади механізму забезпечення стійкого розвитку підприємств / А. П. Колесніков // Інноваційна економіка. – Всеукраїнський науково-виробничий журнал – 1'2013 [39] – С. 97–100.

6. Коробчинський О. Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства / О. Л. Коробчинський // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4 . – С. 41–45.